

Îi vedé câte pociu eu:
 Oi scutura capu-o dată
 Ş-oiu întoarce uăchii roată
 Şi de-oiu necheza uşor
 Mă înalţ până la nori,
 Până-n naltul Cerului
 Că io-s Calu Soarelui.
 Şi io, Gruie, ştiu să sbor
 Până-n țara Zânelor
 La Regina Florilor
 Şi moartea voinicilor:
 Că oricine a văzut-o
 Chiar toți de nevestă o vrut-o,
 Da' ea-i fată mândră floare,
 Pe cine sărută moare;
 Da', tu, Gruie, dragul meu,
 Ești ursit de Dumnezeu
 Să-i fii soțul - soțior
 Al Reginei Florilor,
 În grădina zânelor
 Să fii tu stăpânitor.

Colecția Dr. APOSTOL E. IASCU,
 De la baba Dochia Bogdan, 97 ani, 1942,
 Vâlcele (Turda)
 (Din ziarul ARDEALUL, nr. 13, 1942)

1546.

Gruia lui Novac

Colo-n munții oltenești,
 Sus, la curți mari Novăcești,
 Plimbă-mi-se prin cerdac
 Trist, feciorul lui Novac,
 Din ochi negri lăcrimând
 Şi din inimă oftând.
 Taică-so la dânsul vine:
 - Gruio, scumpe, ce-i cu tine?
 Straiele le-ai ponosit,
 Galbeni mulți ai cheltuit
 De te văd așa mâhnit?
 - Nu, tăicuță, că m-abat
 Iarăși gânduri de-nsurat,
 Dar din câte le-am văzut
 Doar o fată mi-a plăcut -
 Fata turcului bogat,
 Sultănică-i zic pe nume -
 Nu-i ca dânsa alta-n lume,
 Nici o zână, nici o floare
 Nu-i așa fermecătoare
 Că-i nepoată de-Mpărat
 Din orașul Calafat:
 Mințile mi le-a furat.
 Taică-so clipi din gene
 Şi-ncruntă a lui sprâncene:
 - Tu, român de viță, vrei
 Fata unui turc s-o iei?
 Dacă este-așa, grăbește,
 Rade-te pe cap turcește,
 Lasă-ți portul românesc
 Şi te-mbracă-n strai turcesc!
 Gruia ce mi s-o gândit:
 N-a schimba în strai păgân
 Portul său, cel de român,

depună în casă o sumă de bani. Dacă culegătorul își încheie sarcina înaintea alergătorului, el este declarat câștigător de către grupa sa, ridică oul de la capătul rândului și, urmat de alaiul spectatorilor, i-l arată alergătorului. Dacă alergătorul reușește să ajungă la o apropiere de cca. 30-50 m, culegătorul, în semn de recunoaștere a înfrângerii, aruncă oul în sus, așa încât acesta să cadă la picioarele alergătorului.

Dacă alergătorul îl surprinde pe culegător în timp ce ridică oul, este declarat, de asemenea, câștigător de grupa lui. Dacă sarcina este îndeplinită concomitent de ambele grupe, câștigă cel care aruncă prima dată oul la picioarele adversarului.

Ouăle rămase aparțin grupei câștigătoare și vor fi vândute, împreună cu cele vopsite de fete, celor prezenți sau vor fi oferite cadou băieților și fetelor mai mici. Pentru o parte din banii rezultați din vânzarea ouălor se cumpără țigări și bomboane care se împart între tineri și fete. Cu banii încasați pentru participare, din amenzi și din vânzarea ouălor, se merge la cramă unde se cumpără țarie: vin, bere. Fericiții câștigători îi ospătează pe cei învinși.

Acolo unde în sat sunt pivnițe cu vin (Kieare), se merge, de asemenea, de pe câmp, în grupuri, cântând. În fiecare pivniță sunt oferite prăjituri, șuncă, ouă de Paști și băutură. Se cântă 2-3 cântece și, bineînțeles, în jurul pivniței se găsesc ascunse câteva ouă care, printre priviri pârtașe, sunt aruncate spre surprinderea unora mai neatenți. Glumind și cântând se întorc apoi, seara, locuitorii satului spre casele lor. În întunericul serii târzii se aude cum răsună cântecele șvăbești de voie bună, care fac de neuitat această minunată sărbătoare a primăverii.



Foto: Dumitru Iuga - Pregătirea "Cărușului" la Cufoaia, '99

În românește de CLARA KIRMAIER

PAMFIL BILȚIU

"Cu căruțu", un obicei consacrat primului plugar ieșit la arat

La Cufoaia, sat situat în Țara Lăpușului, în imediata apropiere a orașului Târgu Lăpuș, s-a conservat până astăzi un obicei de primăvară, consacrat celui mai harnic plugar, care introduce primul plugul în brazdă, purtând denumirea "cu căruțu". O succintă analiza a actelor ceremoniale care îl compun ne întărește convingerea că el prezintă similitudini cu "udătorul", "udatul", care se practicau

în satele de pe așa-numitul Fișculaș, precum și alte variante ale acestui obicei practicat pe o arie întinsă a Transilvaniei și care poartă felurite denumiri, practicându-se, de altfel, și în Țara Oltului, Țara Bârsei, regiunea Sibiului, pe Târnave, având ramificații și pe cursul superior al Mureșului. (Traian Gherman, *Plugarul sau trasul în apă*, Anuarul de folclor, Volumul II, Cluj-Napoca, 1981, p. 159.)

Obiceiul nu este lipsit de anumite elemente particularizante, care îi conferă statutul de variantă regională, ceea ce suscită un interes aparte pentru cercetător.

Pregătirile își au originea în începutul aratului, când cel mai harnic gospodar era urmărit de obștea satului. "Îl urmăresc să vadă sigur care-o ieșit primu' la plug". Tradiția impunea ca o obligație a primului plugar "să se deie udat". În cazul în care nu accepta, trebuia să plătească cinci sute de lei la biserică, înainte. Dacă era mai bolnăvicios, putea să se sustragă prin plata unei taxe și să își tocmească un înlocuitor, ceea ce ne evidențiază credința omului din popor în rosturile obiceiului. Unii dintre organizatori merg din vreme la acest gospodar, căruia i se spune: "Noi te udăm, că ai ieșit primu' la arat". În sarcina udatului cad pregătirea mâncărurilor din cadrul petrecerii din final, cât și plata muzicanților. Tot el procură și băutura. Organizarea obiceiului începe cu o săptămână înainte, răstimp în care se pregătesc

Sună bica

Între două dealuri.

roțițele plugului, funia, steagul. Tot acum se aleg actanții, cei șase flăcăi care vor trage roțițele ("căruțu"), uneori sunt în număr de opt, cărora le zic "boi". Tot acum se alege "mânătorul", care își pregătește biciul împletit în opt, cu pleznă. Înainte se alegeau udătorii care erau în număr de șase, până la zece feciori, care își pregăteau gălețile și care erau udătorii cetei. Mai recent se alege un singur udător. Pregătirea steagului cade în sarcina stegarului, acesta fiind confecționat dintr-o năframă, numai de culoare roșie, prinsă de un băț, care este împodobit cu un struț de bărbânoc, ceea ce evidențiază substratul magic al manifestării. Roțițele plugului sunt pregătite și ele din vreme. De ele se leagă un "strujac", adică o saltea de paie pe care este așezat sărbătoritul. De proțapul roților se leagă o funie groasă, rezistentă, care se desface din loc în loc la distanțe egale, unde se fixează lețurile, în număr de trei, patru, de care vor prinde și trage "boii". A doua zi de Paști actanții merg la casa sărbătoritului, unde sunt așteptați de către soția sau mama acestuia în curte, la o masă cu plăcinte și țuică, mai recent și cu prăjituri, la care se mai pune și "păscuță". După ce actanții beau un pahar de țuică, mănâncă plăcintă și păscuță - "il ieu pe udat", îl pun pe tileguță și îl udă cu "viderile", după care feciorii, purtând pe brațul drept, respectiv stâng, și pe spate clopote, prind de mânere și la comanda "mânătorului", care îndeamnă "cea Bodor, cea Iambor, cea Rendeș", alaiul pornește simulând boii care trag plugul cu sărbătoritul, care străbate ulițele satului în drum spre vale. În drum, udatul caută să fugă, dar este păzit de către unul cu găleata, iute de picior, care îl udă mereu. Sunt udați și cei care ies în fața alaiului, mai ales babele și fetele. Ajunși la apă, cel care îl păzește pe udat se bagă în apă și începe lupta pentru trântire în apă a udatului care, spre a scăpa, se bagă după roata morii sau se urcă în podul morii. Până la urmă, păzitorul udatului reușește trântirea sărbătoritului în vale, rit de fertilitate și purificare. Alaiul se îndreaptă apoi către hotarul satului dinspre Borcut, pe care îl înconjoară în formă de opt. Pe drum mai încearcă repetat să fugă, dar este repus pe căruț și udat mereu. Dacă reușește să se îndepărteze de căruț, cei care însoțesc alaiul strigă: "Prindeți-l, mări, și udați și babile și fetile". "Boii" de la căruț fug după el, iar păzitorul îl readuce la căruț, "de unde l-o scăpat". Dacă reușește să fugă până la hotar și să îl înconjure, cheltuiala mesei din final o dau actanții obiceiului. Alaiul se duce apoi la casa sărbătoritului unde soția sau mama lui așteaptă alaiul cu o masă așezată în curte, având față de masă brodată și pe care se pun mâncărurile și băutura. Înainte se servea numai păscuță, colac (cozonac), caș de oaie. Astăzi și-au făcut apariția chiftelele, "zama de oaie", numită local "guias", mielul fript, curechiul umplut. În final "să strică tileaga", adică i se desfac funia și "strujacul", se mătură șura și începe "danțul".

Se petrece și se joacă până după miezul nopții. Sunt invitați la petrecere și înșurați și bătrâni. Astăzi, chiar dacă obiceiul se mai practică, el s-a schematizat și deritualizat, fiind performat numai pentru spectacol. Disparând moara de apă și multe altele, el a devenit un joc, care se rezumă la colindatul cu căruțul al feciorilor pe la casele gospodarilor unde sunt ospătați. Ceata se întrece în a fugi cât mai tare cu căruțul și în a se uda între ei și a-l uda exagerat pe sărbătorit. Normal că este așteptată mai mult petrecerea din final și jocul.

Analizat în forma lui tradițională, în întreaga lui complexitate, obiceiul suscită un interes aparte datorită actelor ceremoniale care ne evidențiază funcțiile sale de fertilitate și apotropaică, alături de elementele lui etnografice componente, un loc



Foto: Dumitru Iuga - Joc în curte, "Căruțu" la Cufoaia, '99

Ci la Neguraș s-o dus,
Mândră șă, frâu scump i-o pus,
S-o-azvârlit pe cal călare
Ș-apoi hii, la drum, fugare!
Din călcăie-l îmboldea,
Calul câte-un deal sărea,
L-atingea cu palma lată
Și sărea doi munți deodată,
Îl atingea din picior
Și sărea câte-un pripor.
Iată-l cu frumosul cal
Colo-n Calafat, pe mal,
Lângă-o veselă grădină
De garoafe mândre plină.
Sultănica cea frumoasă
Tomna se plimba voioasă
Între nuci și după ea
Roabe vo cincizeci avea,
Mândre toate, frumușele,
Mai n-o cunoștea din ele.
Gruia calul și-l strunește,
Lângă gard el se oprește:
- Sultănică, dă-mi o floare!
Se pleca tremurătoare
Pe un strat și rupse-o floare,
Unei roabe i-o dădu:
- No, aleargă și i-o du!
Atuncea mai cere una:
- Dă-mi-o chiar din mâna ta,
Mi-or fi dragi ca inima!
Sultănica o rumpea:
- Na-ți-o chiar din mâna mea!
Gruia brațele întinse,
Fetei mijlocu-i cuprinse
Și-o luă în șă pe cal
Și zbură cu ea la deal.
Roabele rămân pierdute,
Iar o roabă-aleargă iute;
Colo-n cofeler pe mal
Beau turcii la vin, tot beau:
- Turcule, stăpânule,
Lasă vorbă și hodină
C-o furat pe fiica-ta
Năzdrăvanul, pui de drac,
Gruia, Gruia lui Novac
Ș-au luat-o-n șă pe cal
Ș-o zburat cu ea la deal!
Turcu-atâta o plângea
Că numa pe ea o-avea,
Și-ndreptează pașii lui
Spre un colț al grajdului
Înspre Alba, iapă veche
Care n-are-n țări pereche
Și sărea pe ea călare
Fără șă și fără frâu,
Doar cu sabia la brâu
Și așa fugea, mări frate,
Alba turcului de leu
După Negrul cel zglobiu
Și așa fugea, fugea
De cât mi-l mai ajungea,
Însă Neguraș scăpa.
Colecția MIRCEA RADU, Ungureni.
De la Vasile Ungur, 1969.

1547.

Mărișcuța

Șede Mărișcuța-n prag
 Cu un sir băgat în ac,
 Nu știu, coasă ori descoasă,
 Că la ochi i lăcrămoasă:
 - Hai, măicuță, până-afară
 Și te uită-n jos, în țară,
 Cum zin turcii cu tri cară!
 Unde, maică, să m-ascund?
 - Mărișcuță, -n grădinuță
 După-un corci de tămăiuță!
 Turcii-ndată-o și sosît
 Și porțile le-o deștis:
 - Bună zîua, soacră mare,
 Sănătate dumnitale!
 - Da' eu nu vi-s soacră vouă:
 Una fată mi-am avut
 Și-am măritat-o demult;
 De nu crezi, haida și vezi:
 Cizmele i-s pe lădiță
 Și cununa-n cuierită.
 - Haidați toți, voi, fraților,
 Să ciuntăm vro două flori
 Dacă nu ducem nurori!
 Și-o ciuntat cât o ciuntat,
 Pe Mărișca o aflat,
 În căruță-o aruncat.
 - Si-u-ai, maică, blăstămată,
 Jîb ai vrut să nu ai fată!
 Când o fost pe lângă-o apă:
 - Stați, măi frați, cu carăle
 Să-mi tomnesc inelele
 Că-mi curmă jedetele,
 Inelușul cel de-aramă
 Că mă curmă fără samă!
 Ié, -n apă s-o aruncat:
 - Decât noră turcilor
 Mai iuti hrană peștilor.

Colecția ION VANCEA, Rona de Jos.
 De la Doca Bodnariuc, 59 ani, 1974

1548.

Sora otrăvitoare

Mere fata la portiță,
 La drăguț, peste uliță:



aparte ocupându-l steagul. Mai trebuie să subliniem că gospodarului care ieșea primul la arat, în primăvară, pe de o parte i se atribuia și funcția de element mediator între populația satului respectiv și forțele supranaturale, iar pe de altă parte era investit de colectivitate cu puteri obștești. (Eugeniu Cenea, Udătoriul, versiunea maramureșeană a obiceiului închinat plugarului care iese cel dintii la arat, Revista de etnografie și folclor, Nr.2, 1968, p.163.)



Foto: Ioan Bogdan Iuga - Tânjaua de pe Mara, Hoteni, 2003

DUMITRU IUGA

Obiceiuri agrare de primăvară

Dintre obiceiurile legate de datele calendaristice, care păstrează urme ale străvechilor rituri, obiceiurile de primăvară precumpănesc. Sunt rituri și ceremonialuri de propitiere, de fertilitate, dar și apotropaice, de apărare a recoltelor.

Obiceiurile "CĂRUȚU" din Cufoaia, "TÂNJAUA" de pe Mara, "UDĂTORIU" din Șurdești fac parte din riturile agrare fundamentale, păstrate încă vii, mai ales în Maramureș, deși, până nu demult, se mai întâlneau în unele ținuturi românești ("CRAIUL", "CRAI NOU", "MOȘTEII", "BOUL ÎNSTRUȚAT", "BRICELATUL", "PLUGARUL" - în unele părți ale Transilvaniei sau Bucovinei).

Dacă "PLUGUȘORUL" este legat de începutul lucrărilor de primăvară, aceste obiceiuri marchează încheierea aratului și semănatului. Este sărbătoarea care are în centrul ei pe cel ce a oficiat ritul primei brazde și prin care, acum, împlinește un nou rit - un rit de fertilitate, trasul în apă.

Primele consemnări despre obiceiurile agrare din Maramureș datează din 1870, într-o enciclopedie maghiară, care spune că locuitorii din nord-vestul județului Satu Mare, adică din Maramureș, nu s-au descătușat deloc ori prea puțin de tradițiile lor strămoșești, "moștenite de la străbunii lor romani". Alte descrieri le avem din 1895, făcute de vicarul Tit Bud, sau din 1896, de Eustatiu Crissianu, pentru sudul Transilvaniei. Mai mult, pe o pictură datând din 1313, în altarul bisericii din Strei Sângeorgiu - Hunedoara, sunt scrijelate juguri și pluguri, chiar un om așezat pe plug - ca la Șurdești.

Cercetătorii susțin că aceste obiceiuri n-ar fi exclus să fie o încrucișare a unor versiuni autohtone cu o versiune de origine romană, ceea ce explică prezența și similitudinea acestora în diverse părți ale Europei (în Anglia, prin

Butucaș între călcăie-

De-l găsești a tău să fie!